

ממדף הספרים

אורנה מילר

Shlomo Aronson (ed.), *New Records - New Perspectives*, The Ben-Gurion Research Center, Ben-Gurion University of the Negev, Tel Aviv 2002, 208 pp.

קובץ המאמרים בעריכת שלמה אהרונסון הוא תוצר של כנס בין-לאומי שנערך באקדמיה הישראלית ב־1998, שנת היובל למדינת ישראל. הרעיון המרכזי בכנס ובקובץ היה להציג את האפשרויות המחקריות הרבות העולות מן התיעוד החדש שנחשף בעקבות נפילת ברית-המועצות, איחוד גרמניה והסרת החיסיון מחומר ארכיוני רב בארצות-הברית ובישראל. היחס בין התיעוד החדש לתיעוד הישן מאפשר גם בחינה רחבה יותר של אירועי מלחמת העולם השנייה, השואה והקמת מדינת ישראל. בקובץ משתתפים חוקרים בעלי שם מישראל ומן העולם. הוא נחלק לשישה חלקים, שבהם נסקר התיעוד בשישה נושאים: א. מלחמת העולם השנייה: בעלות-הברית והמודיעין הגרמני; ב. השואה: גורמים מודיעיניים; ג. ארכיונים; ד. משפטי נירנברג; ה. הקמת מדינת ישראל; ו. רכוש יהודי.

Yosef Salmon, *Religion and Zionism: First Encounters*, The Hebrew University Magnes Press, Jerusalem 2002, 399 pp.

יחס הדת לציונות הוא עניינו של ספר זה, פרי שלושים שנות מחקר של מחברו. הספר סוקר תקופה של יותר ממאה שנה – החל בראשית הרעיון הציוני וביחס האורתודוקסיה היהודית לארץ-ישראל באמצע המאה ה־19, עבור דרך סקירת התפתחותה של הלאומיות היהודית, אגודת חובבי-ציון, היווסדות תנועת 'המזרחי' והציונות ההרצליאנית, וכלה בחיבור בין דת לבין סוציאליזם בדמותו של הפועל-המזרחי. הספר בגרסתו העברית, דת וציונות, התפרסם ב־1990.

יהודה בן־דוד, ביד חזקה: אברהם פולונסקי והמחתרת היהודית בצרפת במלחמת העולם השנייה, משרד הביטחון, תל־אביב תשס"ג (2002), 178 עמודים.

ספרו של יהודה בן־דוד פורש לפנינו את סיפור חייו של אברהם פולונסקי (פול), מפקד 'היד החזקה' – זרוע של המחתרת היהודית שפעלה נגד הנאצים בצרפת (Armée Juif) בזמן מלחמת העולם השנייה. הספר משלב דמיון ומציאות ומבוסס על סדרת ראיונות שערך המחבר, חבר 'ההגנה', עם פולונסקי.

חנינא פורת, הנגב: ממדבר לארץ מזרע: פיתוח ויישוב הנגב 1949-1956, המרכז למורשת בן־גוריון, הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן־גוריון בנגב, קריית שדה־בוקר 2002, 323 עמודים.

ספרו הקודם של חנינא פורת עסק בתולדות ההתיישבות בנגב עד קום המדינה; בספרו החדש הוא מציג את סיפור יישובו ופיתוחו של הנגב בעשור הראשון לקיומה של מדינת ישראל. במוקד הספר עומדת תוכניתו המקורית של האדריכל אריה שרון, שעיקרה פיזור האוכלוסייה והתכנון המרחבי של 'ספר מועדף'. הספר פורש את מערכת השיקולים הבטחוניים, הפוליטיים וההקלאיים שהנחו את הגופים המיישבים ביישום התוכנית, ועומד על הקשיים ועל המחדלים שליוו את יישומה. בתוך כך מזמן הספר עיון בנושאים 'הבוערים' שהעסיקו את מדינת ישראל באותן שנים, כמו קליטת העלייה הגדולה, בעיות הביטחון, שאלת הפליטים ועוד.

אשר בן־נתן, החוצפה לחיות: פרקי חיים, משרד הביטחון, תל־אביב תשס"ב (2002), 324 עמודים.

אשר בן־נתן, יליד וינה (1921), היה מראשי המוסד לעלייה ב' בשנים שלאחר מלחמת העולם השנייה ושימש בתפקידים בכירים במשרדי החוץ והביטחון במהלך שלושת העשורים הראשונים של מדינת ישראל. בין תפקידיו הבולטים היו תפקיד שגרירה הראשון של ישראל בגרמניה (1965-1969) ותפקיד שגריר ישראל בצרפת (1970-1975). תפקידו כשגריר הראשון בגרמניה היה סבוך ומורכב במיוחד, שכן צלו של העבר העיב על היחסים בין ישראל לגרמניה. סיפורו האוטוביוגרפי של בן־נתן על שנות שהותו בגרמניה הוא גם מבט על החברה הגרמנית שלאחר המלחמה ועל דרך התמודדותה עם עברה.

ג'וני גל, האומנם נטל מרצון? – סיפורה של ההתמודדות עם האבטלה, 1995-2020, המרכז למורשת בן-גוריון, הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, קריית שדה-בוקר 2002, 291 עמודים.

הספר עוסק בפעולות שנקטו קובעי המדיניות (ממשלת המנדט, ממשלת ישראל, ההסתדרות) בכל הנוגע לאבטלה ולמובטלים בתקופת היישוב ובמדינת ישראל, ובמניעים ובגורמים שהשפיעו על קבלת ההחלטות בנושא האבטלה. כמו כן נדונה בו עמדת המובטלים עצמם כלפי המדיניות שננקטה. גל מתאר ומסביר בספרו כיצד השפיעו השינויים באופי החברה ובמשק וכן במבנה השלטון ובדמותו על אופן תפיסתה של בעיית האבטלה בכל אחת מהתקופות שבמהלך 75 השנים שהמחקר עוסק בהן.

חנה נוה ועודד מנדה-לוי (עורכים), סדן: מחקרים בספרות עברית, ה' יום קרב וערבו, והבוקר שלמחרת: ייצוגה של מלחמת העצמאות בספרות ובתרבות העברית בישראל, אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב תשס"ב (2002), 446 עמודים.

כרך זה מבוסס ברובו על סדרת הרצאות שנישאו בחוג לספרות עברית באוניברסיטת תל-אביב בשנת תשנ"ח, לרגל שנת היובל למדינת ישראל. במוקד הכרך, הכולל שבעה-עשר מאמרים, עומד שדה הקרב של תש"ח והשתקפותו בספרות, בתרבות ובזיכרון. עם המשתתפים בכרך נמנים דב סדן, אניטה שפירא, זיוה שמיר, אבנר הולצמן, ג'אד נאמן וחוקרי ספרות ותרבות נוספים, בכירים וצעירים כאחד.

סמדר סיני, מרים ברץ: דיוקנה של חלוצה, יד טבנקין, רמת אפעל תשס"ג (2002), 142 עמודים.

הספר הוא חלק מן המחקר העכשווי בתחום המגדר – תחום מחקר החותר להציב את המגדר במקום מרכזי בסיפור הציוני ולהציגו כגורם שהביא לשינוי חברתי, פוליטי ותרבותי ביישוב ובמדינה. דרך סיפור מאבקה של חלוצה אחת – מרים ברץ, אשת העלייה השנייה וממייסדי דגניה – מנסה סיני לעמוד על שאלות של שוויון, מגדר ויחסים בין המינים בקבוצת דגניה ובתנועה הקיבוצית כולה.

אלחנן אורן ומאיר אביזוהר (עורכים), מבצע עובדה, המכון למורשת בן-גוריון, מדרשת שדה-בוקר תשס"ב (2002), 221 עמודים.

קובץ המאמרים מבוסס על הרצאות שנישאו בכנס לציון 35 שנה ל'מבצע עובדה' – כנס שנערך במרכז למורשת בן-גוריון בקריית שדה-בוקר. הקובץ ערוך על-פי סדר הזמנים

ומחולק לחטיבות נושאיות שבהן נדונים ההיבטים הצבאיים, המדיניים וההתיישבותיים של המבצע עצמו ושל העיר אילת והנגב הדרומי. עוד בקובץ דברי מחקר וגם עדויות של אנשי-מעשה.

יובל דרור, תולדות החינוך הקיבוצי: ממעשה להלכה, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב תשס"ב (2002), 315 עמודים.

תולדות כתשעים שנותיו של 'החינוך המשותף' בקיבוץ הן עניינו של מחקר זה. במרכז עומדת הדיאלקטיקה שבין המעשה לתאוריה בתולדות החינוך הקיבוצי, דיאלקטיקה שמייצגים האבות המייסדים של החינוך המשותף (יהודה רון-פולני מחבר הקבוצות, שמואל גולן מהקיבוץ הארצי ומרדכי סגל מהקיבוץ המאוחד) בראייתם ההיסטורית ובביוגרפיה האישית שלהם. דרור מוכיח כי יחסי הגומלין בין 'התורה' לבין 'השדה' מושפעים גם מגורמים כמו אידאולוגיה, צרכים חברתיים וכלכליים ואירועים מרכזיים בתולדות הקיבוץ, הציונות, הסוציאליזם העולמי ומדינת ישראל. מכאן עולה מסקנתו כי התשובה לשאלה 'מה קדם למה: התאוריה או המעשה?' היא מורכבת ולא חד-משמעית.

אבי אהרונסון, הקמת התק"ם: מאיחוד קיבוצי להחמצה פוליטית, יד טבנקין, רמת אפעל תשס"ג (2002), 289 עמודים.

הספר מנתח את ההתפתחויות והתהליכים שהובילו להקמת התק"ם (התנועה הקיבוצית המאוחדת) ב-1980, ואת השפעתם של תהליכים אלה על התנועות המתאחדות (הקיבוץ הארצי ואיחוד הקבוצות והקיבוצים). אהרונסון בוחן את מהלך האיחוד בשלושה מעגלים – הקיבוצי, המפלגתי והארצי, ואת השפעות הגומלין בין המעגלים הללו. כדי להבין את תהליך האיחוד עומד המחבר על שורשיה ועל תהפוכותיה של התנועה הקיבוצית לגונה – החל בשנות העשרים, עבור דרך הקמת המדינה ושינוי פניה של החברה הישראלית ושל זו הקיבוצית, וכלה בסוף שנות השבעים ובמהפך הפוליטי בישראל. לטענת אהרונסון, בתהליך האיחוד לא היה מתאם בין התנאים הפוליטיים לבין התנאים החברתיים בתנועות הקיבוציות, אף שהיה צורך בהתאמה כזאת כדי לעצור את שחיקת האתוס הקיבוצי, שהלכה וגברה מאז קום המדינה. בסופו של התהליך, מסכם המחבר, קמה תנועה חלשה מבחינה פוליטית וחברתית ומעורפלת במטרותיה.

רענן ריין, ארגנטינה, ישראל והיהודים: למן חלוקת ארץ ישראל ועד פרשת אייכמן, אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב תשס"ב (2002), 321 עמודים.

המחקר בוחן את מערכת היחסים המשולשת בין ארגנטינה, הקהילה היהודית בה ומדינת ישראל בשנים שבין 1947 (אז נמנעה ארגנטינה בהצבעת האו"ם בעניין חלוקת ארץ-ישראל) ובין 1962, שנה שבה פקד את ארגנטינה גל אנטישמי בעקבות פרשת חטיפתו של אייכמן. בתוך כך עומד ריין על יחסיהם של ישראל ושל יהודי ארגנטינה עם משטרו של חואן פרון ועם זה של יורשו, הדמוקרט ארתורו פרונדיסי, על ההבדלים בין המשטרים הללו ועל המשברים שליוו אותם.

יחיעם ויין, ממחתרת לוחמת למפלגה פוליטית: הקמתה של תנועת החרות 1947-1949, המרכז למורשת בן-גוריון, הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, קריית שדה-בוקר תשס"ג (2002), 255 עמודים.

הסוגיה המרכזית שוויץ עוסק בה במחקרו היא כיצד הפך האצ"ל עם קום המדינה מארגון מחתרת שאינו בהכרח דמוקרטי למפלגה פוליטית המתנהלת על-פי כללי הדמוקרטיה. זה היה השלב הראשון בתולדות התנועה ונקודת מעבר בין עברה לעתידה. סוגיות נוספות הנדונות בספר הן הקשר בין תנועת החרות לזאב ז'בוטינסקי ולתנועה הרוויזיוניסטית, היחסים בינה לבין מפא"י ובינה לבין המשטר במדינת ישראל, וכשלונה בבחירות לאספה המכוננת.

האומה: במה למחשבה לאומית, 149 (סתיו תשס"ג/2002), 132 עמודים.

בגיליון זה של כתב-העת, היוצא לאור בהוצאת המסדר ע"ש זאב ז'בוטינסקי, 24 מאמרים (בהם תשע ביקורות ספרים). עם אלה נמנים מאמרו של אלי ויזל 'הרהורים על טרוריות', מאמרו של זאב ז'בוטינסקי מ-1914 'פצועים' (על חוויותיו ככתב עיתון רוסי באירופה בזמן מלחמת העולם הראשונה), ועוד.